

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Prabanga
nieko neveikti

Ar kada pagalvojote, kas yra tikroji prabanga? Ne, tai ne garsūs prekių ženklai, ne imponantiškos pažintys, ne kilnė ir ne daiktų – netgi labai retų ir brangių, kuriais ne kiekvienas gali pasigirti – gausa. Ir netgi ne pomėgiai, kurių turime įvairių įvairiausių – nuo dramblių kolekcionavimo iki šlaistymosi po pelkes, ieškant plėšriųjų augalų (pvz., saulašarių, kurios skurdžiose pelkėse išigudrina išgyventi, medžiodamos vabzdžius).

Prabanga yra nieko neveikti, kai aplinkui verda aktyvus gyvenimas, visi bruzda, pilni reikalų, idėjų, sumanymų, planų ir su pasipiktinimu žvelgia į tamstą, nenorintį nieko veikti. Juk sėdėti ir mąstyti – tai nei darbas, nei veikla, nei apskritai koks pozityvus būties judesys. (Nors tamstai atrodytų, kad jei šiame gyvenime ir yra kas pozityvaus, tai yra ramus mąstymas – vienas iš pozityvumo pagrindų).

Ramus mąstymas, kaip ir nepopuliarių, užmirštų knygų skaitymas, sakyčiau, virsta aristokratišku pomėgiu. Nes juo nepasidalinsi – kas jau čia šiandien skaitys senas knygas, kai pilna naujų ir juolab tokių, kurias visi skaito ir gali aptarti socialiniuose tinkluose. Paskui, aišku, ir jas pamiršta, žmonių atmintis šiais laikais labai netalpi (o kaip ji gali tokia būti, jeigu išimimo funkciją perleidi DI ar kitiems techniniams stebuklams).

Neskubėjimas, o gal netgi dykaduoniavimas – vienintelis būdas suprasti, kas gi mes esame ir koks iš tiesų yra mus supantis pasaulis. O gal tai netgi būdas viso to nesuprasti. Toks pat svarbus ir reikalingas. Nes viską suprantančių ir taip daug.

Dykaduoniavimo metu kartais ištinka suvokimo stebuklas. Nedidelis, aišku, gal net ir nepastebimas, tik jaučiamas – kaip danties nervo dilgtelėjimas (didelių stebuklų tikėtis neturėtume, nes, sakyčiau, jau išsikvojom juos kaip sąvoką, vadindami stebuklais reiškinius ir dalykus, kurie yra tiesiog reiškiniai ir dalykai). O nedidelis stebuklas tiesiog dilgteli, ir tu lieki nustebęs, nes negali jo įvardyti. O kaipgi įvardysi ramią saulėlydžio šviesą, prasiskverbusią pro tankią medžių lapiją, auksiniu delnu paglostančią grublėtą pušies kamieną ir tyliai išnykstančią?...

Kai į tavo siūbтели žodžiai iš nakties šulinio, piliarožės žiedo, sutrupėjusios į mėlynus gabaliukus mėnesienos, vėsios lyg Leviatano oda vakaro žolės; tu žinai – jeigu sugebėtum tuos žodžius ištarti (įkūnyti), tada tai jau tikrai įvyktų stebuklas.

Ne reiškinys, ne dalykas, ne atpildas už tavo veiklą ar neveiklą – stebuklas nėra nė vienas iš jų. Stebuklas ištinka tada, kai žodžiai tampa kūnu. Kai žodis tampa kūrinium.

Bet tu neištarsi žodžio, nes stebuklo bijai. Tu esi laikinas, mirtingas, trapus, o jis – dalis amžinybės, kurioje nėra skubėjimo, bruzdesio, griežtos tvarkos ir taisyklių. Amžinybė – ramus dykaduoniavimas.

Romualdas Rakauskas. Iš serijos „Naujoji Lietuvos architektūra“, 1979

Renata Šerelytė

*taip paprastai
teka ši upė
per pievas
vingiuodama

taip paprastai
teka ši upė
mudviejų akyse
laikydama pilną glėbį ievų

taip paprastai
nešdama mūsų kūnus
paklusnius
ir pasitikinčius*

Nijolė Miliauskaitė

MRF
Medijų Rėmimo Fondas

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: DRAUGAS laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Prabanga nieko neveikti • 2-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė. Lietuvių kultūrininkai pirmoj vietoj turi kurti lietuvių kultūrą. A. Vaičiulaičio 120-osioms gimimo metinėms (2) • 3-as psl. In memoriam. Aidas Marčėnas • 4-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Valdovų rūmų muziejuje – tarptautinė paroda „Nuo priešų iki sąjungininko. Lietuva • ir Lenkija bei Osmanų imperija XIV–XIX a.“ • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Just. Marcinkevičiaus „Mindaugas“ Valstybės dieną • 6-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Mano kūryba – su ryškiu matematiko atspalviu (Viktoras Alekna (2) • 7-as psl. Algis Vaškevičius. Marijampolėje – paroda apie Brazilijoje gyvenusį pirmąjį miesto burmistrą ir jo šeimą • 8-as psl. Antanui Vaičiulaičiui – 120 (tęsinys)

Kitame numeryje: Jurgiui Janavičiui – 100 • Kanados modernistų darbai Marijos ir Jurgio Šlapelių galerijoje

Antanas Vaičiulaitis tėviškėje, Didžiuosiuose Šelviuose, prie klėties, 1988.

Lietuvių kultūrininkai pirmoj vietoj turi kurti lietuvių kultūrą (2)

VIRGINIJA BABONAITĖ-PAPLAUSKIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2026 m. liepos 11 d. „Kultūroje“

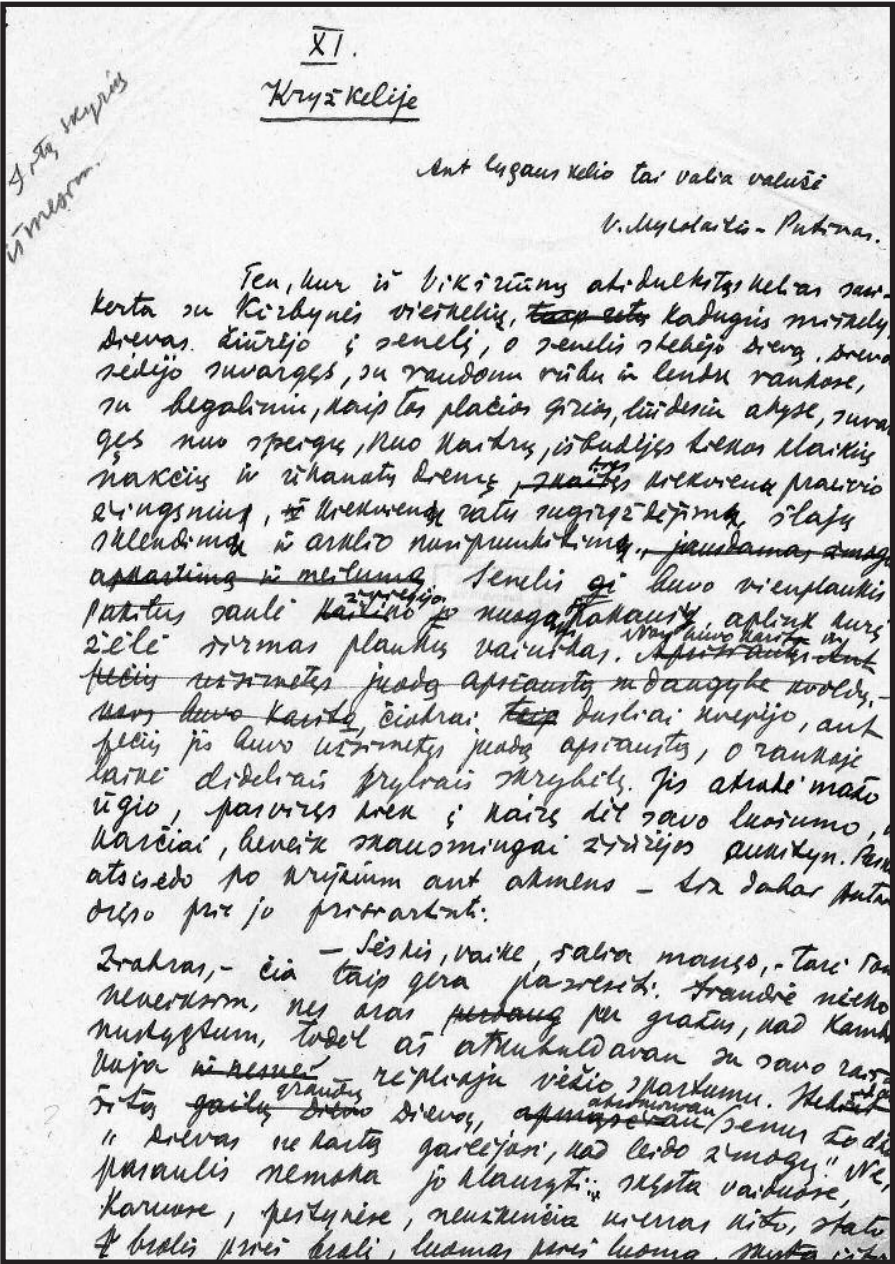
Išlaikė „iškeltą didįjį tautos žiburį – kuriantįjį lietuvišką žodį“

A. Vaičiulaičio kūryba priklauso Lietuvos aukso fondui. Neprilygstamomis novelėmis, kelionių išpūdžių pasakojimais, vienu romantiškiausių ir gražiausių meilės romanų lietuvių literatūroje „Valentina“ „palytėjo žmonių širdis“. Literatūros kritikas Alfonsas Nyka-Niliūnas rašė: „Niekas pas mus, nei šiapus, nei anapus, ir nesvarbu, iš kurios pusės bežiūrėtum, šiandien nerąšo tokia niuansuota, sugestyvia, autentiška ir gramatiškai tobula lietuvių kalba. <...> Vaičiulaitis yra sąmoningas stilistas, gramatikos virtuozas ir šiandieninėje lietuvių prozoje niekieno nėra iš tolo neprilygstamas žodinio orkestro dirigentas. Bet svarbiausia, kad jo stilius yra nematomas.“ (A. Nyka-Niliūnas. Dienoraščio fragmentai 1976 – 2000. Vilnius, 2003; psl. 48).

A. Vaičiulaičio literatūrinis talentas susiformavo ir išsiskleidė tarpukario Lietuvoje: pasižymėjo kaip puikus novelės meistras, spalvingų kelionių išpūdžių pasakotojas, vienas geriausių O. V. Milašiaus kūrybos vertėjų. Anuomet išvertęs ir atskiromis knygomis išleidęs jo misteriją „Miguel Manara“ ir „Poemas“. Ypatingą įtaką jo pasaulėžiūros ir pasaulėvaizdžio formavimuisi turėjo skaityba, kelionės, menai. Studijuodamas Prancūzijoje gerėjosi Luvro muziejuje sukauptais turtais, grožėjosi miesto architektūra, valandų valandas praleisdavo bukinistų krautuvėse, ieškodamas bibliofilinių retenybių, kartu

su būsimu režisieriumi Juozu Miltiniu lankė teatrus. Įsidrąsinęs aplankė savo mylimą rašytoją O. V. Milašių, anuomet ėjusį diplomato pareigas Paryžiuje. Prašė pagalbos dėl savo literatūrinės pasakos „Aukšinė kurpelė“, išverstos į prancūzų kalbą stilizavimo. Bendravo su Paul Claudel, gavo dovanų jam dedikuotą knygą... (rankraštis su O.V. Milašiaus pataisymais ir P. Claudelio knyga saugomi rinkinyje).

Rašytojas debiutavo 1932-ais apsakymų rinkiniu

Romano „Valentina“ rankraštis. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotraukos

vaikams „Vakaras sargo namely“; 1936-ais pasirodė apysaka „Mūsų mažoji sesuo“. Iš reikšmingiausių novelių knygų, išleistų Lietuvoje, minėtinos „Vidudienis kaimo smuklėje“ (1933) ir „Pelkių takas“ (1939). Už pastarąją pelnė Ukmergės visuomenės premiją. Kelionės tapo įkvėpimo šaltiniu – vienas ar su bičiuliais keliavo Italijoje, Prancūzijoje, Suomijoje. Susitikdavo su įdomiais žmonėmis – tai tapo būtinybe, poreikiu, neatsiejama gyvenimo dalimi. Susipažino su B. Berensonu, G. Papini, estų rašytojais F. Tuglasu ir M. Metsanurku, latvių – E. Virza ir kt. Kaune globoja J. Romainsa ir I. Buniną. 1937-ais išleidžia kelionių apybraižų knygą „Nuo Sirakūzų ligi šiaurės elnio“.

Išvykęs į diplomatinę tarnybą Vatikane, rašė novelės. Amerikoje daug laiko skyrė tiesioginiam darbui, o vakarai ir savaitgaliai – lietuviybės puoselėjimui ir išsaugojimui svetimos kultūros apsuptyje, tad kūrybai – tik trumpos valandėlės. 1947-ais išleido novelių ir pasakų knygą „Kur bakūžė samanota“; kiek pataisęs, 1951-ais pakartotinai išleido romaną „Valentina“. Nordlingene 1955 m. išeina rinktinės novelės, pavadintos „Pasakojimais“; 1957-ais pasirodo pasakų knyga „Aukšinė kurpelė“; 1966-ais Bostone pasirodo padavimų ir legendų knyga „Gluosnių daina“, už kurią 1968 m. rašytojui paskirta Vinco Krėvės literatūrinė premija. Londone, rašytojo Kazio Barėno pastangomis 1970-ais išleista apysaka vaikams „Mūsų mažoji sesuo“, antroji laida. Pataisęs ir papildęs, Čikagoje 1976 m. išleido knygos „Vakaras sargo namely“ antrą laidą. Visą gyvenimą rašęs eilėraščius, pagaliau nusprendžia dalį jų paskelbti. Po kruopščios savo ir bičiulio Alfonso Nykos-Niliūno atrankos 1980-ais Čikagoje išeina lyrikos knyga „Ir atlėkė volungė“. Paskutinė novelių knyga „Vidurnaktis prie Šeimenos“ – 1986-aisiais. Už šią knygą paskirta Lietuvių rašytojų draugijos premija. A. Vaičiulaičio kūriniai išversti į anglų, italų, prancūzų, vokiečių, latvių, olandų kalbas.

Kiek plačiau norėčiau pristatyti A. Vaičiulaičio vienintelį romaną „Valentina“; pasirodęs 1936-ais „Sakalo“ leidykloje, Kaune, pelnė trisdešimtmečiui jaunuoliui ne tik 500 Lt premiją, bet ir rašytojo šlovę. Praėjus devyniasdešimčiai metų nuo romano pasirodymo, jis iki šių dienų laikomas vienu gražiausių lyrinio romano Lietuvos literatūros istorijoje. Romanas laikomas autobiografiniu, personažai – ne fantazijos vaisiai; pagrindinis veikėjas Antanas yra pats autorius, o jo išrinktosios Valentinos prototipu tapo Elena Skinkytė (vėliau tapusi chemijos mokslų daktare, nepaklususi tėvo valiai, taip ir liko netekėjusi...).

Kūrinio fabula nesudėtinga: jaunas studentas, pasirinkęs rašytojo kelią, važinėja po kaimus ir miestelius, rinkdamas senovinius žodžius; atvykęs į nuosalią vietą įsimyli jauną merginą. Stiprus dvasinis ryšys – meilė muzikai, gamtai, literatūrai – susieja juodu. Tačiau Valentinos tėvo, griežto, viską apskaičiuojančio suvalkiečio reikalavimas tekėti už praktiško vyro, inžinieriaus, sugriaua judviejų besiskleidžiančius jausmus. Romano pabaigą galima traktuoti dvejopai, kiekvienas skaitytojas kitaip supranta ir kitaip ją perskaito. Reikia tik pasitelkti intuiciją ir surasti sau tinkantį atsakymą – ar nelaiminga meilė pasibaigusi nenusipėjimu išsiskyrimu, sustingdo gyvenimo tekėjimą, ar duoda dar vieną šansą – pradėti gyvenimą iš naujo...

Romanas buvo sukurtas per trumpą laiką – išvykęs į Paryžių pajuto kūrybos antplūdį: intensyviai bendradarbiavo Lietuvos ir Paryžiaus spaudoje, ėmėsi vertimų. Prisėdo ir prie romano rašymo: „Išvykdamas į Grenoblį Valentinos konkretaus plano neturėjau. Bet buvau susidėstęs galutinį veikalo vaizdą ir išpūdį. Romanas buvo parašytas per tris mėnesius“, – rašė A. Vaičiulaitis. Po studijų grįžo į tėviškę ir Didžiųjų Šelvių kaime, atitraukęs nuo gyvenimo šurmulio, per šešias savaites užbaigė savo „Valentiną“. (Praeitais metais romano rankraščio fragmentas atrastas Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekos archyvuose – ištis džiaugsmingas atradimas!).

Romano sukūrimo aplinkybėmis A. Vaičiulaitis pasidalijo su savo artimu bičiuliu A. Nyka-Niliūnu. Abu mėgdavo leisti vasaras prie vandenyno, vaikštinėdami kalbėdavo apie literatūrą, kultūrinį gyvenimą, praeities įvykius.

Nukelta į 8 psl.

IN MEMORIAM

Aidas Marčėnas.

Algimanto Aleksandravičiaus nuotr.

AIDAS MARČĖNAS (1960. 09.24 — 2026.07.08)

Ars poetica

Pasaulis baigias, todėl
reikia rašyti eilėraščius.

Kas dieną tvirtai pasiryžus,
lyg dirbtum kokį prasmingą,
tik tau vienam suprantamą darbą:
statytum namus, laivą nykstančiai savo šeimynai,
arba restauruotum šventyklą numirusios andai religijos.

Reikia rašyti eilėraščius net ir sekmadieniais,
nes tai yra šventė, tai yra darbas,
prilygstantis kunigo darbui.
Nes pasaulis baigias diena po dienos,
pasaulis baigias netgi sekmadieniais.

Todėl reikia rašyti eilėraščius,
reikia statyti namus, jei juose ir nebus kam gyventi,
reikia kantriai pamatą rėsti diena po dienos,
nes galas, jei Dievas numirs anksčiau nei kalba,
ir kalba anksčiau nei pasaulis.

Įtakos

man darė įtaką lietūs
ir jaunas buninas, ir vėjas,
ir šventas jonas – du kartus,
ir tris kartus – šviesos kūrėjas

ir keturis kartus kadaį,
o ne, penkis – tarkovskio kinas,
ir kokį trisdešimt – baltai
kasmet pražystantis jazminas

kelis kartus, sakykim mūzos,
bet daug dažniau – mėlynė, guzas
ir daugel panašių dalykų

iliuzijos, pegasų karčiai,
ir vieną sykį – šitas karčiai
saldus gyvenimas už dyką

Tradicinis

Viskas yra prasminga.
Niekas prasmės neturi.
Mato tasai, kas žiūri:
aušta virš Vilniaus, sninga.

Spengiančią įtampos tylą
girdi tasai, kas klausos.
Sninga vos vos. Ir rausvas
brėkšmas danguj įskyla.
Tai, kas ryškėja šį rytą –
tūkstančius metų nokinta.
Viskas yra užrakinta.
Niekas neuždaryta.

PRARASTAS LAIKAS

liūdni kambariai
kuriuose mūsų nėra:
prieblandoį kažkas uždega žvakę
kažkas šmėsteli amalgamoje

atverstoje vaikystės knygoje
Sancta Maria skrodžia bangas
maži porcelaniniai drambliukai
spiečiasi aplink žvakidę:
tai motinos sapnas (ir ten
nebėra mūsų

ir visgi mes esame:
prarastajam laike
gelmenyse bundančios atminties
erdvėje sakralinio ryšio
tarp daiktų
kurie virto į dulkes)

žodis

tai buvo viskas ir niekas
kits kitan susieinantys dydžiai
miškai šitaip telpa į sėklą
viskas ir niekas į žodį

tai buvo balsis irriebalsis
jūros atoslūgio juosta
įkvėpimas ir iškvėpimas
mėginimas pasikartoti

tai buvo gyvybės audeklas
sklidinas netikėtumų
sutaikymas ir susitaikymas
vardan vieno alsavimo

tai buvo mirties tolerancija
ugnies ir kraujo vienybė
negrįžtančio laiko linijose
daiktai atspindėję daiktus

tai buvo didis jungimas
tveriantis naują kokybę
kai žodis pažadina tylą
kalbantį nuolat praryjančią

tylus sudie

tylus sudie nei vasaros lietus
į visą tą ko mudu nesuprantam
aš atveriu lyg užslėptus vartus
vienatvę gražią tarsi kitas krantas

kasnakt žiauriau aš išeinu sudie
ir visa tai kas buvo pasakyta
išliks tačiau ne žodžiai ir ne tie
kuriais meldžiausi keikiausi kas rytą

sudie kaskart kai dar kažką švelnaus
sakyti noriu gerklę tuoj užspaudžia
ranka kuri šienavo ir šienaus
per amžių amžius nepriprast kaip skaudžiai

sudie sudie per laiką per kartas
kalba išgrynins ką atmint reikėtų
o ką šneku kaip pamazgas srutas
nuplaus lietus aš pranašauju lietu

sudie sudie dar syk sudie sudie
ką vergas vergui gali pasakyti
ir visa tai tik žodžiai bet ne tie
kuriais man šis baisus pasaulis švyti

kaip parašyti sonetą

vynu pripildyt formas, saulės vėją
sugauti į giliausią medžio lapą,
prikalti Kristų, rėsti kenotafą
iš Aido nebegrįšiančiam Orfėjui

šulnius išvaikščiot, pragarus išgerti,
nutverti angelą ir jau nebepaleisti,
atleisti, grumtis, dulkėm atsiskleisti,
neteisti, atsibusti ir išverti

į formas liejant gyvą kraujo vyną,
beprotnamy šio kūno – vienuolyną
atrestauruoti, tylą kamaldulio

priversti gausti, duobę išsikasti,
skolas grąžinti, dviratį išrasti, –
ir visa tai padauginti iš nulio

NUBUDĖS KĖKŠTAS

nubudęs kėkštas jaunoje lapijoj
saulėteky pagavo auksu šviesti –
gali paliesti, bet geriau neliesti –
tai kas, kad prisileidžia ir nebijo

gūdžioį puikybėj sodo susapnuoto,
kur atsitinka tai, kam atsitikti
nebederėtų, linksma susitikti –
į čia ir išsikraustykim iš proto

gražiai gyvenkim pasakai prašepus,
anapus prasilenkdami, o šiapus
ilgai turėkim vienas kitą, kol mus

išskirs netobula tikrovė, lėkštas
gyvenimas, sugirgždantis kaip kėkštas –
geri sapnai taip pat soneto formos

Valdovų rūmų muziejuje – tarptautinė paroda

„Nuo priešo iki sąjungininko. Lietuva ir Lenkija bei Osmanų imperija XIV–XIX a.“

LAIMUTĖ
VASILIAUSKAITĖ-ROŽUKIENĖ

Liepos 3 dieną Valdovų rūmuose atidaryta paroda apie Osmanų imperijos paveldą ir 500 metų trukusius permainingus santykius su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste ir Lenkijos Karalyste karybos, diplomatinės, kultūros ir prekybos srityse.

LDK pietų kaimynė – XIV a. susikūrusi Osmanų imperija – **politiškai, kultūriškai ir istoriškai mažai pažinta**. Aukso Ordai rengiant išpuolius pietinėse Lietuvos žemėse, kunigaikštis Algirdas (1345–1377) pasiekė pergalę prieš mongolus toli Mėlynųjų vandenų mūšyje. Aukso Ordos chanai, siekdami susigražinti valdžią, ieškojo sąjungininkų Lietuvoje: nuverstas chanas Tochtamyšas (1380–1395) pasitraukė į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, sudarė sąjungą su didžiuoju kunigaikščiu Vytautu (1392/1401–1430), kartu su juo kovėsi Vorsklos mūšyje (1399) prieš priešininko chano Timūro (+1405) vadovaujamą Aukso Ordos kariuomenę.

Pirmieji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Osmanų imperijos tarpvalstybiniai kontaktai užsimezgė XV a. pab., kai šiandieninės Ukrainos teritorijoje gyvavęs Krymo chanatas tapo turkų vasalu. Nors tarp valstybių ne kartą kilo teritorinių ginčų, ilgą laiką Lietuva ir Lenkija vykdė apdairią politiką osmanų atžvilgiu, vengė atvirų ir tiesioginių karinių konfliktų. Sidabrinio pusmėnulio šalis ypač stiprėjo XVI a., viešpatavo net trijuose žemynuose: Pietryčių Europoje, Vakarų Azijoje ir Afrikos šiaurėje.

Gindami Vengriją nuo osmanų gyvybę prarado Jogailaičiai. Lenkijos ir Vengrijos karalius, Lietuvos aukščiausiasis kunigaikštis Vladislovas Jogailaitis, pramintas Varniečiu (1434/1440–1444), žuvo mūšyje su osmanais prie Varnos 1444 m.

Vengrija osmanams pralaimėjo ir 1526 m. Mohačio mūšyje, jo metu žuvo Vengrijos kariuomenės vado ir valdovo, Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio (1440/1447–1492) anūkas Liudvikas Jogailaitis (1516–1526).

Nugalėti Osmanų imperiją ir išlaisvinti gimtąją Vengriją bei Stambulą (Konstantinopolį) siekė ir Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Steponas Batoras (1576–1586), kuris rengė planus užimti Krymo chanatą bei Moldaviją, kartu su Habsburgais, popiežiumi ir Balkanų valstybėmis suformuoti antioturkišką lygą, tačiau sutrukdė lėšų stygius, įtempti santykiai su Maskva ir paties valdovo mirtis.

Ištumti osmanus iš Europos siekė ir Lenkijos karalius, Lietuvos didysis kunigaikštis Vladislovas Vaza (1632–1648): planavo užimti Moldaviją ir Valakiją, išlaisvinti Stambulą (Konstantinopolį), ieškojo sąjungininkų pas popiežių, Venecijoje ir Maskvoje. Jam nepritarė Seimas, o 1647 m. karinės ekspedicijos prieš osmanus dab. Ukrainos teritorijoje patyrė nesėkmę.

Spaudos konferencija, skirta tarptautinės parodos atidarymui.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotraukos

Beveik visą amžių trukę karai tarp ATR ir Osmanų imperijos. Šiuo laikotarpiu jungtinei Lietuvos ir Lenkijos kariuomenei pavyko pasiekti kelias triuškinamas pergalės su osmanais Chotyno mūšiuose: 1621 metais vadovaujant LDK didžiajam etmonui Jonui Karoliui Chodkevičiui (1560–1621) ir 1673 metais vadovaujant LDK didžiajam etmonui Mykolui Kazimierui Pacui (1624–1682).

Pagrindiniu tarpvalstybinių santykių lūžiu tapo 1683 m. Vienos mūšis. Vadovaujant Abiejų Tautų Respublikos valdovui Jonui Sobieskiui (1674–1696) buvo įveikta šimtatūkstantinė turkų kariuomenė ir išgelbėta Europa nuo osmanų antpuolio.

Osmanų imperija ilgus šimtmečius buvo ne tik priešininkė, bet ir svarbi politinė partnerė. Parodos kuratoriai siūlo pažvelgti į Osmanų imperiją ir kaip į valstybę, su kuria Lietuvą siejo gerokai sudėtingesni ir įdomesni ryšiai. Parodos pavadinimas „Nuo priešo iki sąjungininko“ primena, kad net ir ilgiausi konfliktai istorijoje gali baigtis bendrų interesų paieškomis ir sąjungomis. XVIII a. pastebimos pirmos lietuvių, lenkų ir turkų sąjungos, nukreiptos prieš bendrą priešą – Maskvos valstybę, užuomazgos.

Pasak parodos kuratorės, Valdovų rūmų muziejaus Parodų ir leidybos skyriaus vyresniosios koordinatorės Gabijos Tubelevičiūtės, ši valstybė ir imperijos valdovai niekada nepripažino Abiejų Tautų Respublikos padalijimų.

XIX a. Stambule (Konstantinopolyje), Smirne (dab. Izmyras) ir kituose turkų miestuose prieglobstį rado sukilėliai ir politiniai pabėgėliai iš Lietuvos ir Lenkijos po 1830–1831 ir 1863–1864 m. su-

Dvistiebė turkiška palapinė.

kilimų: kunigaikštis Adomas Jurgis Čartoriskis, grafas Liudvikas Mykolas Pacas (1778–1835), poetas Adomas Mickevičius (1798–1855). Stambule ketinta įkurti antrą buvusių ATR piliečių emigracijos centrą po Paryžiaus. 1842 m. A. J. Čartoriskis netoli Stambulo įkūrė lenkų ir lietuvių pabėgėlių koloniją – Adampolio (turk. Polonezköy) gyvenvietę.

Parodoje – per 60 autentiškų eksponatų. Ginklai (pvz., rytietiškasis kardas, XIII a. pab. – XIV

Nukelta į 5 psl.

Parodos eksponatai

LDK didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus (1560–1621) ir LDK didžiojo etmono Mykolo Kazimiero Paco (1624–1682) portretai

Atkelta iš 4 psl.

Lenkijos ir Vengrijos karalius Vladislovas Jogailaitis Varnietis

a. pr. „švilpiančių“ strėlių antgaliai), audiniai, tapybos darbai, keramikos, auksakalystės dirbinių, monetos ir medaliai iš Vavelio karališkosios pilies bei Valdovų rūmų muziejaus rinkinių. Čia apžvelgiamos ir susirėmimo prie Chotyno ar Vienos mūšio, ir mažiau žinomos diplomatijos, prekybos, kultūrinių mainų bei netikėtų sąjungų temos. Išskirtinis parodos eksponatas – išlikusi XVII a. prabangi osmanų palapinė.

Ovali dvistiebi turkiška osmanų palapinė – itin retas tekstilės paveldo eksponatas. Ispūdingo dydžio – 18 m ilgio, 3,5 m aukščio, sveria apie pusantro šimto kg (eksponuojama Didžiojoje renesansinėje menėje). Visgi palapinė unikali ne dėl dydžio, o dėl mėlynos spalvos raštų (pasaulyje išlikusių tokių palapinių raštų spalva raudona).

Palapinės istorija. Osmanų sultono, didžiojo vizirio Karos Mustafos palapinė stovėjusi jo kariuomenės stovykloje rengiantis pulti Vieną 1683 metais. Pasak Vavelio karališkosios pilies Tekstilės rinkinio parodos kuratorės Magdalenos Ozgos, po šio lemtingo Vienos mūšio palapinė, kaip karo trofėjus, atiteko Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Jonui Sobieskiui, vėliau priklausė Vėtinų dinastijai, XX a. pr. parduota ir sugrąžinta į Lenkiją.

Tokia palapinė Lietuvoje eksponuojama pirmą kartą. Vavelio karališkosios pilies direktorius prof. habil. dr. Andrzejus Betlejas sako, kad ši osmanų palapinė yra viena brangiausių kolekcijos vertybių ir pirmą kartą eksponuojama ne Vavelyje. Ją įrengti ir prižiūrėti atvyko Vavelio restauratorių bei technikų komanda. Valdovų rūmų muziejui palapinė patikėta dėl ilgametės partnerystės, profesinio pasitikėjimo ir bendro įsitikinimo, kad ši unikali mūsų valstybių istorijos liudytoja privalo pamatyti ir Lietuvos žmonės.

Valdovų rūmų muziejaus generalinis direktorius dr. Vydas Dolinskas teigia, kad prieš kelis šimtus metų panašių osmanų karo trofėjų buvo ir Lietuvoje – juos iš pergalingų žygių parsiveždavo mūsų didieji etmonai, tie daiktai puošė didikų rezidencijas, per karus ir okupacijas vertybės buvo sunaikintos arba išvežtos, todėl šiandien turime retą galimybę bent trumpam sugrąžinti dalelę šio prarasto paveldo.

Paroda parodo, kad nepaisant praeityje buvusių konfliktų, nesutarimų ar politinių, kultūrinių bei religinių skirtumų, galima susivienyti siekiant bendrų tikslų ir kovojant prieš bendras išorės grėsmes. Aktualu, kai ATR paveldėtojoms (Lietuvai, Lenkijai, Ukrainai) ir Turkijai bei kitoms Europos valstybėms vėl yra iškilęs realus Rusijos agresijos pavojus.

Paroda parengta kartu su Vavelio karališkąja pilimi – Valstybiniais meno rinkiniais (*Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki*) ir Lenkijos institutu Vilniuje (*Instytut Polski w Wilnie*), Valdovų rūmų muziejuje ji bus rodoma iki 2026 m. gruodžio 6 dienos. Rugsėjo ir gruodžio mėnesiais parodą lydės mokslinės, kultūrinės ir edukacinės programos.

Just. Marcinkevičiaus „Mindaugas“ Valstybės dieną

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Valstybės diena pažymima ne tik oficialiomis ceremonijomis (Vėliavos pakėlimu ir kt.), ne tik visuotiniu Himno giedojimu, bet ir įvairiais kultūros renginiais.

Štai Valdovų rūmai, kaip ir dera šiai (simbolinei) institucijai, priminė Lietuvos valstybės kūrimąsi: vakare Renginių salėje parodytas spektaklis pagal Justino Marcinkevičiaus „Mindaugą“.

Einant į Valdovų rūmus, buvo proga stabtelėti prie soste sėdinčio Karaliaus Mindaugo – ši Regimanto Midvickio skulptūra mūsų vienintelį karalių vaizduoja rankose laikantį karališkąsias regalijas – skeptrą ir valdžios simbolį – rutulį. Buvo proga ir darskart priminti sau susiformuotąją poziciją: man svarbi Lietuvos valstybės, jos susikūrimo Idėja – ne konkrečioji faktografija (taip sakant, nusiplaunu rankas nuo valstybės kūrimosi žiauriųjų, kruviniųjų įvykių).

Tiesa, užsiregistravusi į renginį, anonsuotą kaip „Poemos ‘Mindaugas’ šokio ir vaizdo pastatymas“, išivaizdavau, kad Just. Marcinkevičiaus interpretuotas istorinis siužetas bus šiuolaikiniu šokiu „pasakojamas“ – būtent kabutėse, būtent perkeltine prasme... Nusiteikęs abstrakčiam siužeto „ilustravimui“ judesiu, buvo netikėta išgirsti veikėjų tariant poemos tekstą, tad užtruks, kol įsijaučiau į šį reginį.

Prieš spektaklį įvadinį žodelį, išėjusi scenon, tarė jo režisierė ir choreografė Marija Simona Smolskienė. Sužinojome, kad spektaklis, jai subūrus komandą, užgimė 2017-aisiais – parodytas būtent Valdovų rūmuose, jų kieme (tuometinės premjeros organizatorius - Baltijos baleto teatras, kurio įkūrėja yra Smolskienė. Tuokart Mindaugo vaidmenį atliko Panevėžio J. Miltonio teatro aktorius Jonas Čepulis (1987–2023)). Pažadėta kitamet jubiliejų pažymėti vėl grįžus į šių rūmų kiemo erdvę.

Šio spektaklio Mindaugas - aktorius Šarūnas Datinis, Morta, kaip ir prieš devynerius metus – Aleksandra Metalnikova. Kiti atlikėjai (iš renginio anonso): Martynas Vaidotas, Telman Ragimov, Mindaugas Ancevičius, Aleksandras Kleinas, Igoris Abramovičius, Karolis Legenis, Mantas Barvičius, Danielius Voinovas, Pijus Ožalas, Jonas Kertenis.

Režisierė pagrįstai padėkos žodžius tarė kūrybinei komandai – kompozitoriui Mykolui Natalevičiui, vaizdo projekcijų autoriui Rimui Sakalauskui, taip pat scenografui, kostiumų autoriui Erlandui Smolskui.

Scenoje regėjome juodarūbius vyrus, spektaklis pradėtas dviejų metraštininkų scena (jie taip pat vienodai juodi, tarpusavio sankirta – žodinė), o scena, kai jiedu „skleidžia lapus“, turbūt įvardijama pantomima – taigi žodinės deklamacijos (dramatiškos ir įtaigios) paįvairintos tiek pantomimos, tiek „gryno“ šokio intarpais (vis dėlto visuma nekūrė „šokio spektaklio“ išpū-

džio). Tarp vyrų veikėjų vienintelė moteris – Morta. Matyt, buvo verta man, Marcinkevičiaus poemos teksto, net jo atraminių punktų atminty neišlaikiusiai, šį „Mindaugą“ pasikartoti – su visais žudymais, išdavystėmis... Naujai (ir nemaloniai, bet juk – tiesa svarbiausia) nuskambėjo ir toji siužetinė linija

Spektaklio pagal Just. Marcinkevičiaus dramą „Mindaugas“ fragmentai. A. Petraitytės nuotraukos

apie Mortą, kuprelio Vismanto žmoną, savo vyrui pagimdžiusią Mindaugo sūnų, galiausiai – nežinia kieno rankomis Vismanto atsikračius – tapusią karaliaus Mindaugo žmona ir karaliene...

Žinoma, nuskamba ir patetiški Lietuvai ir sava-jam triūsui ją vienijant skirti Mindaugo žodžiai. Štai lankydamas Senį (matyt, „paprasto žmogaus“ simbolį) keramikos dirbtuvėje Karalius taria:

*„O jau su kokia meile aš lipdžiau
Ir kūriau savo Lietuvą! Ak Seni!
Atidaviau jai viską: protą, širdį
Ir visą meilę, džiaugsmą, svajones,
Ir laimės ilgesį... Nėra žmogaus,
Kuris daugiau jai būtų atidavęs.“*

Toks disonansinis pačios poemos išpūdis: žiaurumas bei klasta, kuriais pasiekta valdžia ir šlovė, pakeliami į aukojimosi rangą...

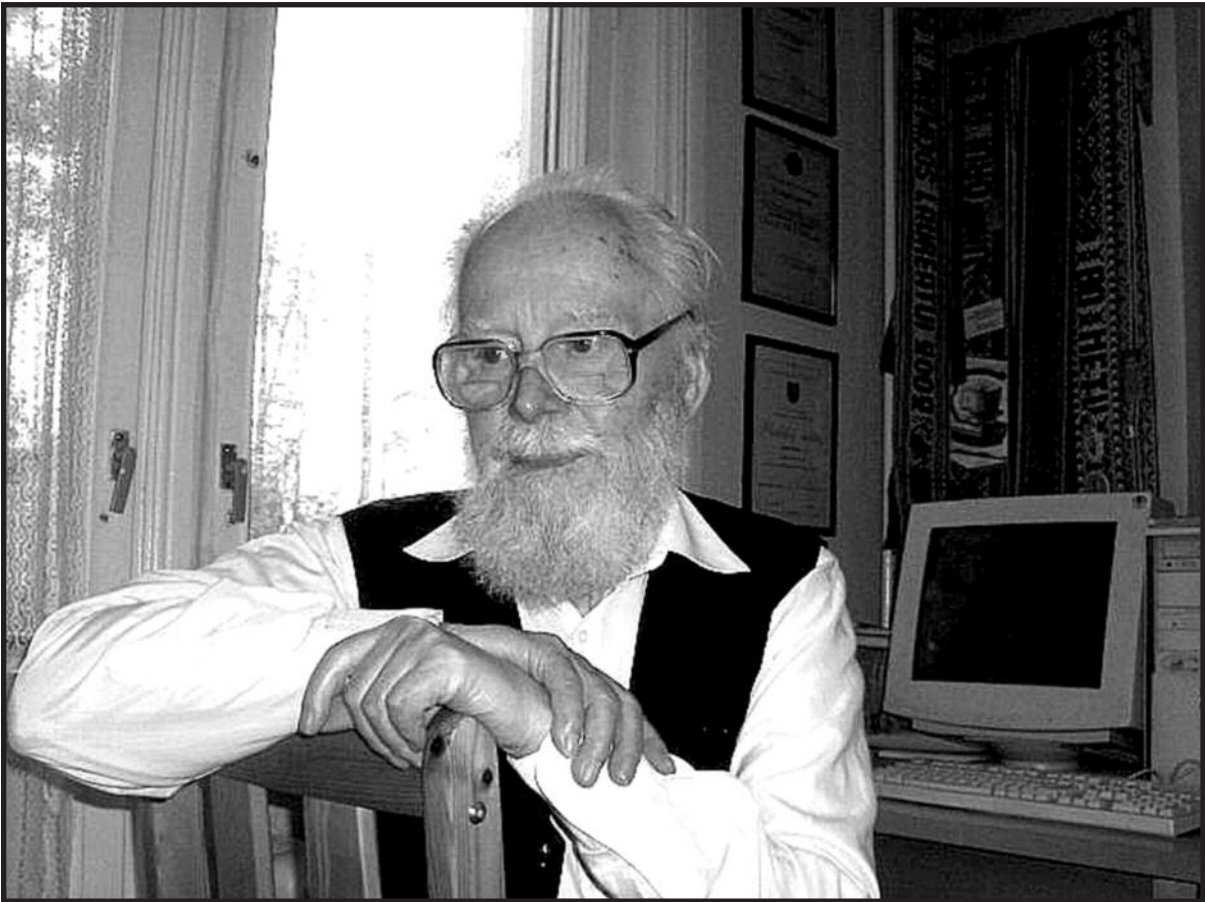
Kaip žinia, ši istorija (ir poema, ir spektaklis) baigiasi paties Mindaugo nužudymu.

Vaizdo projekcijos kartu su muzika spektaklyje nešė didelį emocinį (ir netiesiogiai informacinį) krūvį. Ekranas bylojo ir abstrakčiais kosmoso ar kraujo bangų vaizdiniais, gyvatyno knibždėjimais, ir realistinėmis mūro menėmis, ir prabangaus kryžiaus metamorfoze į dar prabangesnę karūną... Skaudi ta istorinė faktografija.

Šis dviejų dalių su pertraukėle spektaklis baigėsi kaip tik prieš 21-ą, metą, kai jau rinkosi būreliai Valdovų rūmų kieme. O juk ne tik šioje Vilniaus erdvėje ir ne tik sostinėje rinkosi žmonės giedoti Tautiškos giesmės, paliudijant – vienijančioji Lietuvos Valstybės, mūsų Tėvynės idėja yra gyva.

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Viktoras Alekna

Mano kūryba –
su ryškiu matematiko atspalviu (2)

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

Pabaiga.
Pradžia 2026 m. liepos 11 d. „Kultūroje“

Ar nebandėte oficialiai kreiptis dėl mokslinio laipsnio suteikimo?

Jau Atgimimo metais kreipiausi, tačiau pareikalavo, kad išlaikyčiau kandidatinio minimumo egzaminus ir parašyčiau disertaciją. Tokius egzaminus jau buvau išlaikęs 1973–1974 metais. Tačiau buvo tiesiai į akis pasakyta, kad mano „Salomėjos Nėries gyvenimo ir kūrybos kronika“ nėra mokslinis darbas. Ir dar: kad tokį darbą gali padaryti kiekvienas raštingas piemuo.

Vis dėlto leidykla išleido, viena mokslininkė parašė ir pirmo tomo recenziją. O apskritai taip ir liko vieniša pušelė iškirstos knygų girios plynėje

O „Salomėja“?
Niekaip nebuvo įvertinta ir „Salomėja“. Džiaugsmo suteikė tik skaitytojų susidomėjimas: gavau per keturiasdešimt laiškų, kai kurių autoriai visai nepažįstami. Deja, nemažai ir tokių, visų pirma, Bernardas Brazdžionis, kurie pasmerkė už tas mano Nėriai skirtas knygas.

Koks atradimas, susijęs su Salomėja Nėrimi, buvo pats netikėčiausias?
Buvo daug atradimų, visai netikėtų. O pats netikėčiausias – jos kelionė iš Kauno į Maskvą 1941 metų biržely-liepą.

Kuo ji ypatinga?
Netikėta buvo jau pirmoji karo diena. Nėris, kaip ir daugelis, nejautė, kad jau tą pačią dieną turės išvažiuoti ne tik iš namų, bet ir iš Kauno. O ta kelionė buvo lydima dar didesnių netikėtumų: netoli Zarasų žuvo ją priglaudęs savo mašinoje Pijus Glovackas, Latvijoje, netoli SSRS sienos pametė savo sūnelį, dar netikėtesnė kelionė per SSRS Maskvos link, užsitęsusi porą savaitių. Poetė tik kitų, kartais net nepažįstamų žmonių dėka pasiekė Maskvą.

Jūsų gyvenime būta įdomių bičiulių – rašytojų, žurnalistų, visuomenės veikėjų. Kas ir kuo buvo artimiausi? Su kuo iš jų turėjote galimybę bendrauti ir jau ne jaunystės metais?

Jaunystėje su niekuo artimai nedraugavau: ma-

žas buvau ir menkai kam reikalingas. Su kai kuriais jaunystės pažįstamais atnaujinau pažintį jau grįžęs iš Vorkutos, taip pat susipažinau su kai kuriais naujais žmonėmis. Jau Vorkutoje pradėjau bičiuliatis su garsiu knygų leidėju Antanu Kniūkšta, ir ta bičiulystė tęsėsi iki jo mirties. Po mirties ir paminklą ant jo kapo pastatydinau. Dar septintojo dešimtmečio pabaigoje susipažinau su mokslininkais Zita Alauniene, Arnoldu Piročkinu, Vytautu Kubiliumi, Juozu Girdzijausku, pastaruoju metu ir su profesore Viktorija Daujotyte. Taip pat bendravau ir su mokslininkais Aleksandru bei Vytautu Vanagais, Broniumi Dobrovolskiu, Vytautu Būda, Antanu Balašaičiu, Juozu Pikčilingiu, Aldona Paulauskiene, Aldonu Pupkiu ir kitais. Iš studijų laikų prieškariniame universitete artima pažintis su profesoriais Benediktu Kazlausku, Leonu Valkūnu, Eugenija ir Antanu Vengriais, draugavau su Alfonsu ir Juozu Keliuočiais. Nuo gimnazijos laikų bičiuliuojamės su Kaziu Ambrozaičiu, dabar profesoriumi. Prieš porą metų palydėjau į Rokantiškių kapines paskutinį savo literatūros mokytoją ir klasės auklėtoją teatrologą Vytautą Maknį. Su juo taip pat bendravau iki jo paskutinių dienų.

Aš esu atviras, todėl daug ką lankiau ir tebelankau, bet nežinau kaip juos pavadinti: draugais, bičiuliais, senais pažįstamais. Bičiulystė tęsiasi ir su kai kuriais jaunystės bičiulių vaikais, pavyzdžiui, Leono Valkūno sūnumi fiziku.

Keliuočiai, Antanas Miškinis, Jonas Graičiūnas, Antanas Kniūkšta, Antanas Dambrauskas, – tai vis asmenybės, kurios anuos, seniai praėjusius laikus tarsi nuspalvina, suteikia jiems ir romantikos, ir polėkio. O kokie šie ir kiti ne mažiau garbūs žmonės buvo patekę į kitokias sąlygas, tuomet, kai nebebuvo nei akivaizdžios garbės, nei pripažinimo?

Jų gyvenimas buvo nė kiek nelengvesnis, o gal ir sunkesnis už mano. Tačiau nešdami sovietinę vergiją išliko žmonėmis.

Kas Jums kūryba? Kaip ji prasidėjo, kuo dažniau buvo? Baigdamas keturioliktus parašiau pirmus vaizdelius, paskui buvo pirmieji eilėraščiai, o pradėjus studijuoti – pirmieji literatūros istorijos rašiniai, knygų recenzijos, kurių iki keturiasdešimtųjų metų išspausdinau apie keturiasdešimt. Studijuodamas planavau gilintis į literatūros teoriją ir kritiką. Tačiau mokytojaudamas susidomėjau ir literatūros bei

kalbos dėstymo metodika. Lyg ir darbas, ir kūryba kartu. Bet... iš prigimties buvau ir esu matematikas. Todėl ir mano kūryba su ryškiu matematiko atspalviu: tikslumas, logiškumas. Tikru kūrėju, semiančiu iš padangių ar jūros dugno, niekad nesijaučiau esąs. Vis dėlto kūrybai visą amžių skyriau daug dėmesio, net ir lageryje rašiau – eilėraščius, dramas, apysaką.
Man kūryba – dvasinio nerimo šauksmas. Gal ne tik man.

Kaip vertinate Lietuvos dabartį? Jei būtumėte valstybės vadovas, ką keistumėte?

Lietuvos dabartis į priekį ritasi daug sunkiau nei po 1918 metų vasario 16-osios. Lietuvos viršūnėse kol kas – blogis. Keistinių dalykų labai daug. Būdamas prezidentu pirmiausia perpus sumažinčiau savo atlyginimą, taip pat valdininkų atlyginimus, o ir jų skaičių. Valdininkai privalo gyventi pagal valstybės galimybes, o ne Vakarų valstybių lygį. Būtina žemės savininkams kuo greičiau grąžinti žemę, pažaboti neteisėtai pralobusius. Vidurinis mokslas turi būti privalomas. Eidami į demokratiją nuėjome iki nedemokratiško liberalizmo. Net ir prezidentus renkame ne vertingiausius, o liberaliausius.

Žinant Jūsų gyvenimiškąjį patyrimą, būtų įdomu išgirsti ir požiūrį į vėl nepriklausomos Lietuvos spaudą.Ypač į vadinamosios dešinėsios pakraipos spaudą.
Ne mažiau už profesionalųjį svarbu moralinis aspektas. Kaip turi jaustis skaitytojas, šalia šventų žodžių ir garbingų vardų pastoviai matydamas tuščiagarbiškumą, savęs aukštinimą, net didybės maniją? Jei šito nesuvokia leidėjas, ar nederėtų savo žodį tarti kolegoms, o ir politikams? Nors kaip tik netoliaregiški politikai visų pirma ir kalčiausi už situaciją, kurioje, pardavus laikraštį, parduodamas ne pačia gražiausia to žodžio prasme ir žurnalistas. Jei nenori būti vergu ar tapti kvailio įrankiu, gali likti ir be duonos.

Ką turėtume padaryti, kad panašių klausimų nekiltų, kad mūsų valstybėje niekam nebūtų leidžiama paversti pajukos objektu žodžio valstybė?

Mane stebina, kad tokia prasta spauda turi vis dėlto nemažai skaitytojų. Dėl to ir išsilaiko. Žinoma, yra ir doresnių laikraščių. Bet pastarieji neilgai gyvena.

Gal aš blogai darau, bet nebraidžioju po tą purvyną. Ir į ginčus neinu. Tiesą pasakius, man svarbu ne kas rašo, o ką rašo.

Kai didžioji mūsų valstybės piliečių dalis – ar ne devynios dešimtosios – neskaito laikraščių, tai ir nežino, ką rašo „didžioji“ spauda. Tie, kurie norėtų kažką taisyti, gerinti, neturi ir galimybių savo mintims skelbti, su abejingaisiais tiesai kalbėtis.

2004 m. rugsėjis

...

2006 metais „Salomėja“ išleista trečiąjį kartą. Dar sykį perskaitęs knygą bandžiau patikslinti vieną svarbų faktą, apie kurį biografinėje apysakoje užsimenama tik prabėgomis. Nors jis vertas ypatingo dėmesio.

Taip, jūs atspėjote – parūpo juodojo sąsiuvinio, kurį po paskutiniojo patepimo ir Šv. Komunijos poetė atidavė kunigui Juozui Gustui.

– Ką per išpažintį pasakei, žinosi Tamsta, Dievas ir aš. O kas šiame sąsiuvinyje surašyta, ateis laikas – sužinos visas pasaulis, – pasakė, pavartęs šį sąsiuvinį, kunigas.

Kol kas nepamatė pasaulis, kas tame sąsiuvinyje buvo. Nei išpažinties tautai, nei atsiprašymo, nei eilėraščių, kurių tuomet nebuvo galima skelbti. Apie kuriuos, beje, poetė buvo prasitarusi ir savo draugei Jadvygai Laurinavičiūtei.

Kodėl?
V. Alekna taip pat ne kažką žino. Jis papasakojo, kad su J. Gustu buvo susitikęs 1957 metais Krasnojarske. Kunigas tvirtino, jog tą sąsiuvinį išsiuntęs ir Vakarų per pasiuntinį. Ar jis pradingo kelyje, ar stsidūrė KGB rankose jau anapus, ar dar yra vilčių, kad atsiras, – tik spėlionės. V. Aleknos manymu, greičiausiai pasiuntiniui nepavyko įvykdyti kunigo prašymo. Galėjęs būti ir kitas variantas: pasiuntinys-KGB bendradarbis sunaikino sąsiuvinį.
Prasidėjus Atgimimui, S. Nėries gyvenimo ir kūrybos tyrinėtoją buvo pasiekusi žinia, kad juodojo sąsiuvinio ieškota net Oksforde ir Kembridže. Deja, nėsėkmingai.

Kauno regioninio valstybės archyvo vadovas Gintaras Dručkus į Lietuvą parvežė ir Marijampolei padovanojo pirmojo burmistro lazda.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Marijampolėje – paroda apie Brazilijoje gyvenusį pirmąjį miesto burmistą ir jo šeimą

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Marijampolės miesto istorija pasipildė ryškiais ir svarbiais štrichais – Krašto ir Prezidento Kazio Griniaus muziejuje atidaryta paroda apie pirmąjį miesto burmistą Eliziejų Draugelį „Julija ir Eliziejus Draugeliai. Pirmojo Marijampolės burmistro gyvenimo istorija“. Tai proga daugiau sužinoti apie pirmąjį Sūduvos sostinės vadovą E. Draugelį (1888–1981), jo nuopelnus ir miestui, ir visai Lietuvai. Jau vyksta pasirengimas Brazilijoje po emigracijos daug metų gyvenusio ir ten mirusio E. Draugelio palaikų sugrąžinimui į Marijampolę, o kol kas čia sugrįžo jo paties pasigaminta ir naudota lazda.

Kol kas apie pirmąjį miesto vadovą marijampolietį žino nedaug, retas ir jo pavardę prisimintų. Gal kas ir žinotų, kad ta pavardė šalia kitų buvusių miesto burmistų įrašyta atminimo lentoje prie senosios miesto rotušės. Paroda, atidaryta muziejuje, plačiau pristato šią asmenybę, sudėtingą jo gyvenimo kelią, nuopelnus Marijampolei bei visai Lietuvai.

E. Draugelis gimė 1888 metais buvusio Gižų valsčiaus Bardauskų kaime. 1914 m. jis baigė Maskvos universitetą. Dar studijuodamas su kitais 1910 m. įkūrė lietuvių katalikų studentų draugiją „Rūta“ ir buvo pirmasis jos pirmininkas. 1914-aisiais buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, tarnavo karo gydytoju. 1917 m. Voroneže išrinktas Vyriausiosios lietuvių tarybos Rusijoje nariu, bolševikų suimtas mėnesį kalėjo. 1918 m. grįžo į Lietuvą, tų metų liepą kooptuo-

tas į Lietuvos Tarybą. 1919–1920 m. buvo vidaus reikalų ministras. E. Draugelis – vienas Lietuvos ūkininkų sąjungos kūrėjų ir ilgametis jos pirmininkas. 1920–1922 m. buvo Steigiamojo Seimo atstovas (Krikščionių demokratų blokas), 1922–1923 ir 1923–1926 Seimo narys.

1927–1944 m. dirbo gydytoju, pasitraukė į Vokietiją, buvo keliolikos karo pabėgėlių stovyklų vyriausiasis gydytojas. 1947 m. išvyko į Braziliją, dirbo privačiose laboratorijose ir ligoninėse. Buvo vienas Brazilijos lietuvių bendruomenės steigėjų ir pirmasis tarybos pirmininkas (iki 1960 m.). Bendradarbiavo Brazilijos ir Argentinos lietuvių laikraščiuose, parašė medicinos populiarinimo knygelių, scenos kūrinių.

Pirmasis Marijampolės miesto burmistras šias pareigas ėjo nuo 1918 metų lapkričio iki 1919-ųjų kovo mėnesio. Šiame poste pakeitė Juozas Sirutis, nes tuo metu labai trūko išsilavinusių ir atsidavusių Lietuvai žmonių, tad E. Draugeliui buvo pasiūlyti kiti valstybiniai postai. Jis dirbo Vidaus reikalų ministru, buvo Steigiamojo Seimo narys, ėjo įvairias kitas pareigas. Nuo 1947-ųjų buvęs burmistras gyveno Brazilijoje, ten ir mirė, jau sulaukęs garbaus amžiaus 1981 metais.

Idėja labiau susidomėti pirmuoju Marijampolės burmistru, jo įdomia gyvenimo istorija kilo buvusiam Marijampolės archyvo vadovui istorikui Rimvydui Urbonavičiui. Jis vyko į ekspediciją Brazilijoje, susitiko su ten gyvenančiais E. Draugelio giminaičiais, parvežė į Lietuvą įdomių fotografijų, dokumentų, susijusių su šia daug Lietuvai nusipelnusia šeima.

Parodos atidaryme dalyvavęs Kauno regioninio

valstybės archyvo vadovas Gintaras Dručkus, taip pat dalyvavęs ekspedicijoje į Braziliją, atvežė ir muziejui įteikė ypatingą dovaną – E. Draugelio naudotą lazda, kurią pirmasis miesto burmistras pats ir pasigamino, jos antgalyje įamžindamas savo mylimą šunį. Apie tai, kaip ši lazda sugrįžo į Lietuvą, G. Dručkus pasakojo su šypsena.

Pasak svečio, labai džiugu, kad prisimenant E. Draugelį dalyvauja ir Marijampolės savivaldybė, ir muziejus, kaip atminties institucija, ir miesto archyvas. Šiais laikais tai Lietuvoje yra gražus ir sektingas pavyzdys supratimo, kad be mūsų istorijos, be mūsų praeities suvokimo mes negalime kurti nei dabarties, nei visavertės ateities.

– Ši paroda brendo šešerius metus. 2019 metais, kai buvo minimas Steigiamojo Seimo 100-metis, atkreipėme dėmesį į jo narius, o šio Seimo narys buvo ir E. Draugelis, ir jo sesuo Magdalena Draugelytė-Galdikienė. Daugiau kaip prieš metus pavyko išvažiuoti į San Paulą, ten rasti buvusio Seimo nario ir Marijampolės burmistro bei jo žmonos kapą, kuris dar nesunaikintas, nors didelių sentimentų užsieniečiams ten nėra. Jų kapavietės bėgant metams mažiau naikinamos.

Draugelių vaikai jau mirė, bet ten sutikome jo anūkus. Kai atvykome į vieno jų namus, visa šeima pasitiko prie slenkščio rankose laikdami Eliziejaus Draugelio pasigamintą lazda. Ją namų šeimininkai mums ištiesė ir pasakė: „Vežkite ją į Lietuvą“. Nežinojome, kaip ją parskraidinti, tai oro uoste paėmiau lazda ir rankas ir prie багаžo pridavimo man pasiūlė važiuoti vežimėliu kaip neigiamam keleiviui.

Nukelta į 8 psl.

Parodos kuratorius Rimvydas Urbonavičius išsamiau papasakojo apie buvusį Marijampolės vadovą ir jo šeimą

Parodos stendai pasakoja apie ilgą ir turiningą Eliziejaus Draugelio gyvenimą.

Lietuvių kultūrininkai pirmoj vietoj turi kurti lietuvių kultūrą

Atkelta iš 2 psl.

Pastarasis savo knygoje „Dienoraščio fragmentai“ užfiksavo: „Išėjus kalbai apie Valentina, jis pastebi, kad viskas joje – ir peizažai, ir personažai – turi pagrindą tikrovėje, paremti tikrais įvykiais, tik šiek tiek pakoreguotais. Tomas Žiobras esąs savo laiku buvęs jo ‘bosas’ kalbininkas Jonas Jablonskis. Valentina – Elena Skinkytė,

Vilkaviškio vaistininke duktė, gimusi 1911 ir mirusi 1966. Pusiau graikė (iš motinos pusės). Bolševikmečiu dėčiusi Vilniaus universitete. Kaip mokančiai svetimas kalbas jai buvę pasiūlyta pereiti dirbti į Vidaus reikalų ministeriją, bet ji nesutikusi ir dėl to buvusi atleista iš universiteto...“ (Psl. 102)

Tikslumo dėlei reikia pastebėti, kad pirma nelaiminga meilė liko rašytojo širdies kamputyje – E. Skinkytės nuotrauką nešiojosi savo piniginėje. O piešdamas merginos atvaizdą (rinkinyje saugoma nemažai A. Vaičiulaičio įvairių piešinių) lengvu judesiu, grakščiais, elegantiškais štrichais perteikė Valentino vitališkumą. Prieškario Lietuvoje romanas sulaukė didelio populiarumo. Vytauto Didžiojo universiteto filologai tyrinėjo jo kūrybą, o Paulius Jurkus analizavo romaną „Valentina“, parašė diplominį darbą. Jaunas literatūros kritikas Bronius Krivickas, vertindamas menininko kūrybą rašė: „Ryškiausios Vaičiulaičio stiliaus savybės yra nepaprastas vaizdingumas ir išdailinimas <...> Vaičiulaitis visus sakinius, visus posakius dailina taip rūpestingai ir atsargiai, kaip patyręs deimantų šlifuatoras. Todėl jo stilius spindi, iš jo trykšta tyra jėga, kuri verčia stebėtis tuo darnumu ir visišku kūrinio išbaigtumu. („Ateitis“. Nr. 10, 1937 m.).

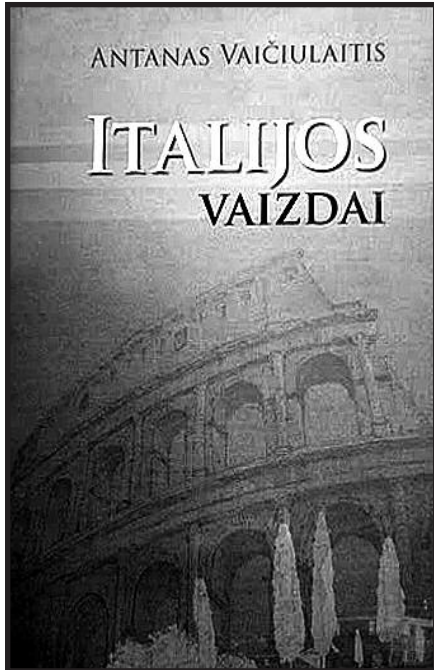
Skaitytojų dėmesį noriu sutelkti į dar vieną rašytojo knygą – „Italijos vaizdai“. Šioje knygoje aprašytos ne tik jo kelionės Italijoje, bet ir Tėvynės ilgesys, nuotaika karo išvakarėse... A. Vaičiulaitis 1949 metais užbaigė knygą, rankraštį nusiuntė Kaziui Bradūnui į Vokietiją. 1951 metais už šią knygą Vaičiulaičiui paskirta pirmoji Lietuvių rašytojų draugijos premija JAV. Literatūros kritikas A. Nyka-Niliūnas rašė: „‘Italijos vaizduose’ Vaičiulaitis ir toliau lieka ištikimas savo keliui. Čia dar labiau išryškėja jo estetizmas, kla-

sicizmas ir stiliaus bei kalbos tobulumas. Vaičiulaitis, kaip nuoseklus esetas, skeptiškai žiūri į laiko srovės nešamą kasdienišką gyvenimą ir dievina nuo laiko nepriklausančią, bet gyvą meninę formą. Gamtą Vaičiulaitis stebi nesuinteresuoto stebėtojo akimis, ieškodamas spalvų bei momentų, vertų amžinos egzistencijos menų pavidalu. <...> Lietuvių kalba Vaičiulaičio lūpose yra nepaprastai tobula instrumentas“.

Kiek vėliau A. Vaičiulaitis taisė tekstus, svajodamas ją išleisti Amerikoje, o vėliau Lietuvoje. Tik po rašytojo mirties pavyko įgyvendinti šią svajonę. Rašytojo dukroms perdavus taisytą knygos variantą į MLLM, direktorės A. Ruseckaitės pritarimu, šių eilučių autorė parengė projektą ir gavus iš Kultūros tarybos dalinį finansavimą buvo sudaryta knyga – pirmoje dalyje skelbti originalūs rašytojo tekstai, o antroje – pateiktas apžvalginis tekstas apie A. Vaičiulaičio diplomatinę tarnybą ir unikali vaizdinė medžiaga. Pirmą knygą laida išleista 2014-ais; antrą laidą finansavo rašytojo dukros – knyga pasirodė 2024 su intencija sutelkti lėšas tėviškės atstatymui. (šią knygą dar galima įsigyti).

A. Vaičiulaitis visą gyvenimą pasiaukojančiai dirbo lietuviško žodžio tarnystėje, norėjo, kad jis per amžių amžius eitų iš kartos į kartą. Tvirtai tikėjo, kad „lietuvių kultūrininkai pirmoj vietoj turi kurti lietuvių kultūrą“. Nepaprastai vertino rašančią žmogų: „Jie auchoja savo poilsį, kad laikytų iškeltą didįjį mūsų tautos žiburį – kuriantįjį lietuvišką žodį“. A. Vaičiulaitis buvo vienas iš tų, kurie per visas gyvenimo audras išlaikė „iškeltą didįjį tautos žiburį – kuriantįjį lietuvišką žodį“ ir neleido jam užgesti.

„Draugo“ skaitytojų vardu dėkojame rašytojo dukroms Danutei, Joanai ir Aldonai su šeimomis, kad jos tę-

sia savo Mamos tradicijas, rūpinasi Tėvo – rašytojo atminimo įamžinimu, jo kūrybos sklaida. Tai itin svarbu ne tik artimiesiems, bet ir Lietuvos kultūros istorijai – tai mūsų tautos šaknis. A. Vaičiulaitis visą gyvenimą skyrė lietuviško žodžio tarnystei, norėjo, kad jis per amžių amžius eitų iš kartos į kartą.

Todėl kviečiu ir tikiu, kad atsiras norinčių prisidėti ir įgyvendinti Vaičiulaičių šeimos svajonę – atstatyti tėviškėje, Didžiuosiuose Šelviuose, esančias trobas ir klėtį.

Marijampolėje – paroda

Atkelta iš 7 psl.

Tad laikydamas tą lazda rankose ir sėdėdamas vežimėlyje patekau į lėktuvą, – pasakojo archyvo vadovas. G. Dručkus linkėjo, kad ši paroda neapsiribotų tikta daugybės idomiu praeities faktų apie Draugelių šeimą liudijimu, bet ir pakviestų pamastyti, koks yra mūsų pačių santykis su praeimi ir dabartimi, su istorija. „Vienas iš anūkų mums pasakojo, kad Eliziejus Draugelis, kai buvo priverstas bėgti iš Lietuvos, pasiėmė mažą stiklinį indelį su Lietuvos žeme. Kai jį laidojo San Paulo Morumbo kapiinėse, tą indelį pagal jo paskutinę valią uždėjo jam ant krūtinės. Aš netikėtai pagalvojau – jeigu dabar išgirstume

pavojaus signalą ir būtume priversti paruošti tą savo išlikimo kuprinę, ar joje būtų vietos indeliui su Lietuvos žeme?“ – svarstė G. Dručkus.

Parodos kuratorius R. Urbonavičius, pasipuošęs marškinėliais su užrašu „Brasil“, plačiau pristatė eksponuojamas nuotraukas ir dokumentus, kalbėjo apie tai, kaip susiklostė šios šeimos likimai. „Tikrai galime pasidžiaugti, kad laikotarpiu

Paroda pristato ir garsią burmistro seserį, daug Lietuvai nusipelnusią Magdalena Draugelytę-Galdikienę

kienę (1891–1979). Jai didelę įtaką darė jos vyresni broliai kunigas Vladas Draugelis bei gydytojas Eliziejus Draugelis. Dar besimokydama Marijampolės mergaičių gimnazijoje suorganizavo mergaičių lavinimosi būrelį, padėjo seseriai Apolonijai organizuoti Lietuvių katalikių moterų draugijos Marijampolės skyrių. 1917 m. Odesoje ištekojo už dailininko Adomo Galdiko ir kartu su juo 1918 m. grįžo į Lietuvą.

Kaune prasiėdė jos aktyvus profesinis ir visuomeninis gyvenimas. Nuo 1919 m. tik su trumpomis pertraukomis vadovavo Lietuvių Katalikių moterų draugijai, tuo metu didžiausiai moterų organizacijai Lietuvoje, iki pat 1940 m., šios organizacijos likvidavimo. Buvo kelių Lietuvos Seimų atstovė, Trečiojo Seimo vicepirmininkė.

Visais tais metais ji buvo aktyvi ir kaip pedagogė – mokė vokiečių kalbos, o nuo 1923 m. iki 1936 m. buvo Švėnciausiosios Jėzaus Širdies kongregacijos mergaičių mokytojų seminarijos ir gimnazijos direktorė. Pasireiškė kaip gabi spaudos organizatorė – nuo 1921 m. (su pertraukomis) redagavo „Moterį“ (1921–1940), tuo metu vienintelį laikraštį, specialiai skirtą moterims, nors pati gana retai rašė spaudoje.

1944 m. su vyru žinomu dailininku pasitraukė į Vokietiją, vėliau Šveicariją, Prancūziją. 1951 m. įkūrė Pasaulio lietuvių katalikių organizacijų sąjungą, tapo jos pirmininkė. 1952 m. atvyko į JAV, apsigyveno New Yorke, kur vėl įsitraukė į organizacinę veiklą. Gyvendama emigracijoje ji išlaikė šeimą, kad A. Galdikas galėtų atsidėti tik kūrybai. Po vyro mirties 1973 m. persikraustė į Putnamą, kur 1979 m. gegužės 22 d. mirė.

Parodos fragmentas

tarp dviejų karų Marijampolės miestas taip susitvarkė ir klestėjo: ir ligoninę pastatė, ir parapijos salę, ir geležinkelio stotį, cukraus fabriką, buvo sutvarkytas vandentiekis, tiesiamos gatvės“, – priminė kuratorius.

Anot R. Urbonavičiaus, nėra žinoma tikslios statistikos, kiek lietuvių atsidūrė Brazilijoje, 1918–1940 metais ieškodami geresnio ekonominio gyvenimo bei vėliau jau bėgdami nuo sovietinės okupacijos – minimi skaičiai nuo 20 iki 50 tūkstančių. Marijampolėje leistas laikraštis „Šešupės bangos“ 1926 metų pavasarį rašė, kad per vieną dieną iš Marijampolės į Braziliją išvyko 18 šeimų.

Jis priminė ir daug Lietuvai nusipelnusią Eliziejaus Draugelio seserį Magdalena Draugelytę-Galdi-